

Др Мирјана Радовић, LL.M. (Humboldt)*

УНИВЕРЗАЛНА СУКЦЕСИЈА КОД СТАТУСНИХ ПРОМЕНА ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА

У раду је пружена детаљна анализа универзалне сукцесије код статусних промена спајања, припајања, поделе и издвајања привредних друштава. Први део рада је посвећен дефинисању појма и утврђивању основних карактеристика универзалне сукцесије. Универзална сукцесија се схвата као посебан начин стицања права и обавеза као целине, који представља изузетак од општег начина стицања сваког појединачног права и обавезе путем сингуларне сукцесије. Потом је истражен циљ прописивања универзалне сукцесије, који се код статусних промена огледа у олакшавању и подстицању те врсте реструктурирања привредних друштава. Следећи део рада се бави разликом између потпуне и парцијалне универзалне сукцесије, која се јавља код статусних промена поделе и издвајања, а означава пренос једног дела имовине и обавеза као целине са друштва преносиоца на друштво стицаоца. Након тога, аутор објашњава правни основ универзалне сукцесије код статусних промена, који је у савременој упоредноправној теорији споран. У завршном делу рада су анализирани изузеци од преноса имовине и обавеза путем универзалне сукцесије, који проистичу из чињенице да одређена права и обавезе не могу да се преносе са једног субјекта на другог. Коначно, аутор обрађује проблем тзв. заборављене имовине и обавеза, које у плану поделе нису расподељене конкретном друштву стицаоцу. Теоријскоправна разматрања у раду су вршена у сврхе правилног тумачења важећих правила у праву Европске уније и Србије, која су у том смислу лаконска и недовољно јасна.

Кључне речи: *Универзална и сингуларна сукцесија. – Правно следбеништво. – Статусне промене. – Парцијална универзална сукцесија. – Непреносивост права и обавеза.*

* Ауторка је ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, mirjanam@ius.bg.ac.rs.

1. УВОД

У случају статусних промена одређено привредно друштво (друштво преносилац) у целини или делимично преноси своју имовину и обавезе на једно или више других привредних друштава (друштва стицаоце), при чему противнакнаду за извршени пренос уместо друштва преносиоца добијају његови чланови, односно акционари, и то у виду удела, односно акција у сваком од друштава стицалаца.¹ Из изложеног појма се уочава да пренос имовине и обавеза са једног привредног друштва на друго представља *conditio sine qua non* статусних промена. Међутим, спровођење таквог преноса према општим правилима грађанског права би било изразито компликовано, ако не и немогуће, нарочито у ситуацији када на друштво стицаоца треба да пређу целокупна имовина и све обавезе друштва преносиоца.² Управо из тог разлога се у највећем броју упоредноправних система код статусних промена привредних друштава прописује изузетак од примене општих правила грађанског права, те се пренос имовине и обавеза спроводи путем универзалне сукцесије. Исти приступ начелно је усвојен и у српском Закону о привредним друштвима, јер се у њему прописује да „даном регистрације статусне промене [...] имовина и обавезе друштва преносиоца прелазе на друштво стицаоца у складу са уговором о статусној промени, односно планом поделе“.³ Упркос томе, у српској правној теорији до сада није пружена озбиљнија анализа универзалне сукцесије као механизма на коме почивају статусне промене привредних друштава. Отуда се основни циљ овог рада састоји у продубљеном истраживању појма, природе, дејстава и домашаја универзалне сукцесије у контексту статусних промена.

2. ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ УНИВЕРЗАЛНЕ СУКЦЕСИЈЕ КОД СТАУСНИХ ПРОМЕНА

Универзална сукцесија није оригиналан институт права статусних промена, већ има дугу традицију примене у грађанском праву. Она се изворно везивала за наследно право⁴, у којем и дан-данас

¹ Закон о привредним друштвима – ЗПД, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014, 5/2015, чл. 483, ст. 1 и 2.

² Упор. Harald Stingl, *Gesamtrechtsnachfolge im Gesellschaftsrecht: Verschmelzung, Umwandlung, Spaltung, Anwachsung*, 1. Auflage, Linde Verlag, Wien 2016, 1.

³ ЗПД, чл. 505, ст. 1, тач. 1.

⁴ Stefan Schröcker, *Datenschutz und Universalsukzession bei Verschmelzungen nach dem Umwandlungsgesetz*, Wiesbaden 2006, 41; H. Stingl, 2.

служи као објашњење преласка целокупне (наследиве) имовине и обавеза са оставиоца на наследника.⁵ Имајући у виду да би након смрти физичког лица његова имовина и обавезе изгубиле свог носиоца, универзална сукцесија омогућава да се избегне ситуација у којој би права остала без титулара.⁶ Отуда се помоћу универзалне сукцесије целокупна наследива имовина и обавезе у тренутку смрти преносе са оставиоца на наследника. Убрзо се увидело да је иста логика применљива и на статусне промене привредних друштава, и то пре свега статусне промене спајања и припајања.⁷ Код тих врста статусних промена, такође, долази до престанка постојања друштва преносиоца, као догађајног титулара права и дужника обавеза,⁸ те се помоћу универзалне сукцесије обезбеђује континуитет, односно спречава настанак вакуума у коме би предузеће остало без свог носиоца.⁹

У упоредном праву се под универзалном сукцесијом подразумева начин стицања имовине и обавеза као целине, који се заснива на јединственом правном основу са истом каузом, а догађа се у одређеном тренутку по сили закона, и то на темељу само једне радње преноса.¹⁰ Из наведеног појма произлазе следеће битне карактеристике универзалне сукцесије.¹¹ Прво, универзална сукцесија представља посебан начин стицања (*modus acquirendi*) права и обавеза, који је у том смислу алтернатива појединачном преносу у складу са општим правилима грађанског права.¹² Друго, код универзалне сукцесије одређени скуп права и обавеза преноси се на стицаоца као целина

⁵ Више вид. Дејан Ђурђевић, *Институције наследног права*, 8. издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2017, 35 и даље.

⁶ S. Schröcker, 41; H. Stingl, 2; Д. Ђурђевић, 35.

⁷ Упор. H. Stingl, 2.

⁸ ЗПД, чл. 486 и 487.

⁹ Volker Rieble, „Verschmelzung und Spaltung von Unternehmen und ihre Folgen für Schuldverhältnisse mit Dritten“, *Zeitschrift für Wirtschaftsrecht – ZIP* 8/1997, 303.

¹⁰ Упор. Karlheinz Muscheler, *Universalsukzession und Vonselbsterwerb – Die rechtstechnischen Grundlagen des deutschen Erbrechts*, Mohr Siebeck, Tübingen 2002, 5; S. Schröcker, 39. Упор. Тајјана Јевремовић Петровић, *Прекогранична спајања друштава у праву ЕУ*, Београд 2010, 309, према чијем мишљењу: „Универзална сукцесија представља пренос права и обавеза с једног на други правни субјект, при чему је неопходно да постоји одређени идентитет између права и обавеза пре и после преноса.“

¹¹ Више вид. K. Muscheler, 5 и даље.

¹² Упор. Johannes W. Flume, *Vermögenstransfer und Haftung: Eine Studie zur Nutzbarmachung der Universalsukzession für die Unternehmenspraxis*, De Gruyter Recht, Berlin 2008, 67; K. Muscheler, 29; Arndt Teichmann, „Die Spaltung von Rechtsträgern als Akt der Vermögensübertragung“, *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht – ZGR* 1993, 398; Д. Ђурђевић, 37.

(*en bloc*), а не појединачно као код сингуларне сукцесије (*succedere in rem*).¹³ Према томе, овде са преносиоца на стицаоца прелази целина (*succedere per universitatem*)¹⁴, а тек посредно, захваљујући преносу целине, и појединачна права, односно обавезе из којих се та целина састоји.¹⁵ Треће, пренос имовине и обавеза путем универзалне сукцесије почива на јединственом правном основу са истом каузом.¹⁶ У случају статусних промена правни основ представља сам закон, а према мишљењу неких аутора уговор о статусној промени, односно план поделе, док кауза преноса имовине и обавеза зависи од конкретне врсте изабране статусне промене.¹⁷ Отуда, овде није потребно да се закључују бројни уговори о преносу сваког појединог права и сваке поједине обавезе, будући да је њихово стицање утемељено у једном правном основу – закону, односно уговору о статусној промени или плану поделе.

Четврто, код универзалне сукцесије је за стицање имовине и обавеза као целине довољна само једна радња преноса.¹⁸ Пошто се располагање врши *in actu*¹⁹, није потребно *singulis actibus*, односно појединачно пренети свако право и сваку обавезу (на пример, извршити посебну предају сваке покретне ствари, посебно уступити свако потраживање и сл.).²⁰ Пето, имовина и обавезе путем универзалне сукцесије као целина прелази са преносиоца на стицаоца у једном одређеном тренутку.²¹ Тај тренутак је код статусних промена у праву Србије дефинисан као моменат наступања правних последица статусне промене и пада на дан регистрације статусне промене.²²

¹³ J. E. Goudsmit, *The Pandects – A Treatise on Roman Law and upon Its Connection with Modern Legislation*, The Lawbook Exchange, Clark, New Jersey 2005, 118 и 119; K. Muscheler, 29; S. Schröcker, 41; A. Teichmann, 398; Martin Heidenhain, „Fehlerhafte Umsetzung der Spaltungs-Richtlinie“, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht – EuZW* 11/1995, 328.

¹⁴ S. Schröcker, 39 и 41; Д. Ђурђевић, 35 и 36.

¹⁵ J. E. Goudsmit, 119; упор. K. Muscheler, 30.

¹⁶ K. Muscheler, 36; упор. Д. Ђурђевић, 38.

¹⁷ Примера ради, код статусне промене спајања или припајања кауза се огледа у престанку друштва преносиоца без спровођења поступка ликвидације и стицању удела, односно акција од његових чланова, односно акционара у друштву стицаоцу. Упор. Matthias Frost, *Personengebundene Gesellschaftsanteile und Universalsukzession bei Umwandlungen*, Books on Demand, Hamburg 2016, 110. О схватању каузе у српској правној науци више вид. Атила Дудаш, „Схватања о каузи у домаћој цивилистици по усвајању Закона о облигационим односима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2012, 476 и даље.

¹⁸ Упор. S. Schröcker, 40 и 46.

¹⁹ K. Muscheler, 30; S. Schröcker, 41; Т. Јевремовић Петровић, 312.

²⁰ H. Stingl, 2; упор. J. W. Flume, 67; K. Muscheler, 30.

²¹ K. Muscheler, 35; упор. Д. Ђурђевић, 36.

²² ЗПД, чл. 505, ст. 1.

Наведено решење је логично, имајући у виду да у истом тренутку код статусних промена спајања, припајања и поделе друштво преносилац престаје да постоји без спровођења поступка ликвидације. Коначно, шесто, у случају универзалне сукцесије права и обавезе у наведеном тренутку прелазе са преносиоца на стицаоца по сили закона (*ipso iure*).²³ Дакле, овде стицање имовине и обавеза као целине није зависно од воље, па чак ни од свести (знања) учествујућих страна, већ наступа аутоматски чим се стекну прописани услови.²⁴ Такође, до преноса имовине и обавеза долази без потребе за било каквом додатном радњом преносиоца и стицаоца.²⁵

Имовина друштва преносиоца која је пренета путем универзалне сукцесије сједињује се са осталом имовином друштва стицаоца и надаље чини његову јединствену имовину (*confusio bonorum*).²⁶ Отуда ће некадашњи повериоци друштва преносиоца, који су након универзалне сукцесије постали повериоци друштва стицаоца, убудуће имати право да се намирују из тако одређене, целокупне имовине друштва стицаоца, а не само из имовине која је припадала њиховом првобитном дужнику.²⁷ Истовремено, изворни (сопствени) повериоци друштва стицаоца ће, захваљујући описаним дејствима универзалне сукцесије, моћи да се намирују и из новостечене имовине, равноправно са осталим необезбеђеним повериоцима.²⁸

Изложене основне карактеристике универзалне сукцесије показују да је реч о правном институту који је изразито значајан за грађанскоправно располагање правима и обавезама. С обзиром на то да је овде пренос усмерен ка целини права и обавеза, на њега се не примењују општа грађанскоправна правила о располагању сваким појединачним правом и обавезом. Другим речима, универзална сукцесија представља изузетак од општег режима преноса права и обавеза, те у односу на њега има приоритет у примени. Захваљујући чињеници да је универзална сукцесија посебан, алтернативан *modus acquirendi*, који има предност у односу на општи начин стицања одређених врста права и обавеза, она омогућава: 1. пренос права својине на непокретности без потребе за уписом у земљишне

²³ М. Heidenhain (1995a), 329; Н. Stingl, 2; Д. Ђурђевић, 37; Т. Јевремовић Петровић, 312.

²⁴ S. Schröcker, 39 и 40; К. Muscheler, 30.

²⁵ Поједини аутори наведеним карактеристикама додају и то да се код универзалне сукцесије целина имовине и обавеза преноси на једног одређеног стицаоца. Та карактеристика се означава као „унилинеаритет“ универзалне сукцесије. Више вид. К. Muscheler, 5; вид. и Д. Ђурђевић, 37.

²⁶ К. Muscheler, 47.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

књиге²⁹; 2. пренос преносивих права интелектуалне својине (попут жига или права на патент) независно од уписа у регистар³⁰; 3. пренос уговора без обзира на пристанак друге уговорне стране³¹; 4. пренос потраживања чак и ако не постоји сагласност дужника, која је уговорена као услов пуноважности располагања³²; 5. пренос обавезе без обзира на (не)сагласност повериоца, која би према општим правилима о преузимању дугу била неопходна³³; 6. пренос права на хартији од вредности по наредби без потребе за индосирањем на стицаоца³⁴ итд.

3. ЦИЉ ПРАВИЛА О УНИВЕРЗАЛНОЈ СУКЦЕСИЈИ КОД СТАТУСНИХ ПРОМЕНА

Будући да је идеја универзалне сукцесије преузета из наследног права, испрва је циљ њеног прописивања у случају статусних промена био да се избегне неодржива ситуација у којој би права остала без титулара, а обавезе без дужника, односно читаво предузеће без свог носиоца.³⁵ У складу са тим приступом, универзална сукцесија је првобитно уведена код статусних промена спајања и припајања, које у значајној мери омогућавају прављење паралеле са наслеђивањем умрлог физичког лица. Наиме, приликом спајања и припајања једно привредно друштво (друштво преносилац) престаје да постоји, а целокупну своју имовину и обавезе преноси на друго привредно друштво (друштво стицаоца).³⁶ С обзиром на то да друштво преносилац, фигуративно речено, „умире“ у моменту наступања

²⁹ S. Schröcker, 49. У том случају упис у регистар ће имати само деклараторно дејство јер се право својине стиче независно од њега. Такво решење је неопходно како би се обезбедио континуитет права својине, имајући у виду да би у супротном постојао период у коме непокретност не би имала власника, и то од момента престанка правног субјективитета преносиоца до момента уписа стицаоца у регистар.

³⁰ *Ibid.*; Н. Stingl, 13; упор. Закон о жиговима, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 10/2013, чл. 50, ст. 3; Закон о патентима, *Службени гласник РС*, бр. 99/2011, чл. 44, ст. 2. Вид. напомену у претходној фусноти.

³¹ Упор. Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003, чл. 145; J. W. Flume, 137; Н. Stingl, 13; Klaus J. Müller, „Spaltung nach dem Umwandlungsgesetz und Übergang von Verträgen mit Abtretungsbeschränkungen“, *Betriebs-Berater* 2000, 365–368, 366.

³² Упор.: ЗОО, чл. 436, ст. 2; К. J. Müller, 366.

³³ Упор.: ЗОО, чл. 446, ст. 1; Martin Heidenhain, „Spaltungsvertrag und Spaltungsplan“, *Neue Juristische Wochenschrift – NJW* 44/1995, 2877.

³⁴ Н. Stingl, 14.

³⁵ V. Rieble, 303; упор. М. Frost, 117.

³⁶ ЗПД, чл. 486 и 487.

правних дејстава спајања (припајања), његова имовина и обавезе би изгубиле свог носиоца, ако већ тада не би биле пренете на друштво стицаоца. У недостатку универзалне сукцесије, пренос целокупне имовине и обавеза на друштво стицаоца морао би да се обави пре саме регистрације статусне промене. Ипак, такав поступак би био дуготрајан, а по својој сложености налик на ликвидацију привредног друштва. Осим тога, он би се одвијао према правилима о сингуларној сукцесији, која не само да успоравају већ у неким случајевима и спречавају намеравано стицање. Коначно, у описаној ситуацији су нарочито проблематична права и обавезе за које се пре спровођења статусне промене није знало и које стога не би биле пуноважно пренете на стицаоца.

Као и у наследном праву, универзална сукцесија код статусних промена представља решење за све поменуте негативне стране сингуларне сукцесије. Захваљујући њој, појединачан пренос сваког права и сваке обавезе друштва преносиоца пре спровођења спајања (припајања) постаје излишан јер његова целокупна актива и пасива прелазе на друштво стицаоца у моменту наступања правних дејстава статусне промене. Пошто се овде моменат престанка правног субјективитета друштва преносиоца и моменат преноса читаве његове имовине и свих обавеза на друштво стицаоца поклапају, није могуће да права и обавезе остану без свог носиоца и тако се угасе. Уз то, имајући у виду свеобухватност универзалне сукцесије која *ipso iure* аутоматски води преносу свеукупности имовине и обавеза, овде не може да се догоди проблем тзв. заборављених права, односно обавеза.

У складу са објашњеним *ratione legis*, примена универзалне сукцесије временом је проширена и на статусну промену поделе. Попут спајања и припајања, код поделе, такође, долази до престанка друштва преносиоца у моменту регистрације статусне промене, због чега се сматрало да је универзална сукцесија једина подобна да га у том тренутку „оголи“ од свих права и обавеза које по сили закона прелазе на друштва стицаоце. Међутим, следећи корак у проширењу примене универзалне сукцесије на статусну промену издвајања довео је до суштинског преиспитивања њене сврхе и смисла.³⁷ Разлог се огледа у чињеници да приликом издвајања друштво преносилац не престаје већ наставља да постоји, а само део своје имовине и обавеза преноси на једно или више друштава стицалаца. Упркос томе, у земљама које познају универзалну сукцесију код статусних промена је било неспорно да она треба подједнако да важи и за издвајање из привредног друштва. Истовремено, такав приступ је изазвао коренисте промене у разумевању циља тог правног института.

³⁷ V. Rieble, 303.

Данас се сматра да се основна сврха универзалне сукцесије састоји у омогућавању ефикасног спровођења реорганизације привредног друштва путем статусне промене. Другим речима, универзална сукцесија као начин стицања имовине и обавеза услед статусне промене олакшава овај вид реструктурирања компанија.³⁸ Без универзалне сукцесије пренос права и обавеза између учествујућих привредних друштава морао би да се врши према општим правилима о сингуларној сукцесији, што би знатно успорило и отежало, а у неким ситуацијама и онемогућило спровођење статусне промене.³⁹ Осим тога, када би се располагање имовином и обавезама вршило према општим правилима о појединачном преносу, успех те врсте реорганизације би у великој мери постао зависан од воље трећих лица (на пример, поверилаца обавеза које се преносе, саговорача из уговора који се преносе и сл.). Трећа лица би тада добила могућност да „тргују“ својом сагласношћу, односно да је користе као средство притиска против друштва преносиоца, а њихово одбијање сагласности могло би да има слична дејства као да постоји право вета на одлуку о статусној промени.⁴⁰ Управо то већина правних система не жели да дозволи. Напротив, сматра се да статусне промене као вид реструктурирања привредних друштава треба стимулисати, односно подржати одговарајућом регулативом, па чак и ако је то науштрб права трећих лица, којима се пружа друга, додатна заштита.⁴¹ У том смислу се слободи реорганизовања даје предност у односу на слободу уговарања. Уз помоћ универзалне сукцесије имовина и обавезе друштва преносиоца прелазе на једно или више друштава стицалаца по самом закону, аутоматски на дан регистрације статусне промене, без садејства трећих лица.⁴² Захваљујући томе, трећа лица (на пример, повериоци учествујућих друштава) не могу да утичу на статусну промену, односно да је отежају, успоре или спрече.

Објашњена промена у схватању циља прописивања универзалне сукцесије код статусних промена поједине ауторе је навела да рedefинишу и сам однос између универзалне сукцесије и статусних промена. Наиме, раније се сматрало да је универзална сукцесија последица статусне промене спајања, односно припајања, која је неопходна због тога што друштво преносилац у тим случајевима

³⁸ *Ibid.*, 302; S. Schröcker, 39; K. J. Müller, 367.

³⁹ K. J. Müller, 367; S. Schröcker, 39.

⁴⁰ V. Rieble, 301.

⁴¹ Упор. K. J. Müller, 367; S. Schröcker, 62. Тако се правилима о статусним променама, примера ради, прописује да повериоци друштава која учествују у статусној промени имају право да захтевају обезбеђење својих потраживања или другу адекватну заштиту, ако спровођење статусне промене угрожава њихово намирње. За српско право вид. ЗПД, чл. 509.

⁴² Упор. S. Schröcker, 62; K. J. Müller, 366.

престаје да постоји.⁴³ Другим речима, сматрало се да до универзалне сукцесије долази због тога што се друштво преносилац гаси услед спајања или припајања, како би се избегло да његова права и обавезе остану без свог имаоца.⁴⁴ За разлику од тога, у складу са новим разумевањем *rationis legis* универзална сукцесија се све више посматра не као последица него као циљ статусне промене.⁴⁵ Према томе, смисао статусних промена спајања и припајања састоји се у томе да друштво преносилац буде, метафорички речено, „испражњено“ од свих права и обавеза, да би потом и формалноправно престало да буде правни субјект, будући да више није носилац никаквих права ни обавеза. Сходно том схватању, пренос имовине и обавеза путем универзалне сукцесије логички претходи престанку друштва преносиоца.⁴⁶ Исто тумачење односа између универзалне сукцесије и статусне промене заступљено је и у домаћој судској пракси.⁴⁷

4. ПОТПУНА *VERSUS* ДЕЛИМИЧНА (ПАРЦИЈАЛНА) УНИВЕРЗАЛНА СУКЦЕСИЈА

Претходна излагања су показала да је универзална сукцесија код статусних промена испрва била усмерена ка преносу целокупне имовине и свих обавеза друштва преносица на једно друштво стицаоца. У том смислу је она увек била потпуна. У време док се универзална сукцесија примењивала искључиво на статусне промене спајања и припајања поменута карактеристика потпуно је поистовећивана са самим њеним појмом.⁴⁸ Отуда се сматрало да универзална сукцесија постоји само ако читава имовина и обавезе друштва преносиоца прелазе на једно одређено друштво стицаоца. Међутим, од момента када је примена универзалне сукцесије проширена на статусну промену поделе, а потом и издвајања, увидело се да потпуност не може бити њена суштинска карактеристика. Наиме, код поделе и издвајања привредно друштво преноси само део своје имовине и обавеза на једно друштво стицаоца у складу са расподелом

⁴³ Упор. А. Teichmann, 399.

⁴⁴ V. Rieble, 303.

⁴⁵ *Ibid.*, 303 и 304; А. Teichmann, 399.

⁴⁶ Упор. М. Heidenhain (1995a), 329.

⁴⁷ Вид. Решење Привредног апелационог суда, Пж. 7484/2014 од 6. новембра 2014. године, *Paragraf Lex*, у чијем образложењу се наводи следеће: „...једно или више друштва може се припојити другом друштву преношењем на то друштво целокупне имовине и обавеза, чиме друштво које се припаја престаје да постоји...“ Из тога произлази да суд сматра да универзална сукцесија, која омогућава пренос целокупне имовине и обавеза, логички претходи престанку друштва преносиоца.

⁴⁸ Упор. J. W. Flume, 76 и 77.

предвиђеном у плану поделе.⁴⁹ Упркос томе, у складу са објашњеним правно-политичким циљем стимулације реорганизације привредних друштава путем статусних промена, прихваћено је да та парцијална имовина са обавезама овде, такође, прелази на друштво стицаоца путем универзалне сукцесије, а не према правилима о сингуларној сукцесији. Другим речима, код поделе и издвајања део имовине и обавеза друштва преносиоца се преноси на друштво стицаоца као целина, *ипо actu*, по сили закона, у тренутку регистрације статусне промене, и то на основу усвојеног плана поделе, односно закљученог уговора о статусној промени.⁵⁰ Ова врста универзалне сукцесије је у упоредноправној теорији названа „парцијална (делимична)“, како би се разликовала од потпуне.⁵¹

Из изложеног произлази да се идеја парцијалне универзалне сукцесије развила након проширења домена примене овог начина стицања на статусне промене поделе и издвајања.⁵² Пре тога, парцијална универзална сукцесија је била незамислива, јер се посматрала као појам који је сам по себи контрадикторан (*contradictio in terminis*).⁵³ Тада се постављало питање како нешто што је универзално (потпуно, свеобухватно) може истовремено да буде парцијално (делимично). Иако је јасно да је то немогуће, наведена нелогичност ипак почива на погрешној полазној премиси да је универзална сукцесија увек потпуна. Насупрот томе, каснији развој правне науке је показао да потпуност у смислу преноса целокупне имовине и свих обавеза преносиоца није битан елемент појма универзалне сукцесије⁵⁴ јер она представља посебан начин стицања одређеног скупа права и обавеза као целине, који се изричито прописује законом као изузетак од начела сингуларне сукцесије.⁵⁵ Када се схвати као олакшани начин располагања правима и обавезама *en bloc*, јасно је да за појам универзалне сукцесије не треба да буде релевантно да ли целина права и обавеза обухвата целокупну имовину и све обавезе преносиоца или само њен одређени део. Уз то, за дејства парцијалне

⁴⁹ Притом, код статусне промене издвајања друштво преносилац наставља да постоји са преосталом имовином и обавезама, које нису пренете на друштво стицаоца.

⁵⁰ Bernd Sagasser, Claudia Bultmann, „§ 18. Spaltungsrechtliche Regelungen“, *Umwandlungen: Verschmelzung – Spaltung – Formwechsel – Vermögensübertragung* (Hrsg. B. Sagasser, T. Bula, T. R. Brünger), 4. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2011, Rn. 49; H. Stingl, 10.

⁵¹ B. Sagasser, C. Bultmann, Rn. 49; H. Stingl, 10.

⁵² У немачком праву је до прихватања парцијалне универзалне сукцесије дошло тек средином XX века. Вид. J. W. Flume, 67 и 76.

⁵³ *Ibid.*, 77.

⁵⁴ S. Schröcker, 41 и 42.

⁵⁵ M. Frost, 133.

универзалне сукцесије не треба да буде од значаја ни питање шта се дешава са преосталом имовином преносиоца, која њоме није обухваћена – да ли се она преноси на друга друштва стицаоце као код статусне промене поделе или остаје код преносиоца као код статусне промене издвајања.⁵⁶ Најзад, за ефекте парцијалне универзалне сукцесије не сме да буде битно ни да ли друштво преносилац након спроведене статусне промене престаје или наставља да постоји.⁵⁷

Закључује се да парцијална универзална сукцесија по својој суштини и дејствима треба да буде изједначена са потпуном универзалном сукцесијом. Поједини аутори у том смислу истичу да она није „универзална сукцесија другог реда“, него само „предметно ограничена универзална сукцесија“.⁵⁸ Међутим, чињеница је да парцијална универзална сукцесија показује одређене особености, због којих данас још увек постоје резерве у правнодогматском прихватању њених пуних ефеката.⁵⁹ Кључна особеност се огледа у томе што парцијална универзална сукцесија у великој мери зависи од воље друштва која учествују у сукцесији, за разлику од потпуне универзалне сукцесије, чија свеобухватност искључује могућност да учесници у статусној промени моделирају границе њене примене. Насупрот томе, код парцијалне универзалне сукцесије управо од воље друштва преносиоца изражене у плану поделе зависи који ће део имовине и обавеза као целина бити пренет на одређено друштво стицаоца. Притом је друштво преносилац начелно слободно да по сопственом нахођењу расподели права и обавезе у плану поделе.⁶⁰ Стога, оно може друштву стицаоцу планом поделе да расподели конкретну обавезу чак и одвојено од имовинских добара која су повезана са том обавезом.⁶¹

Одатле следи да је израда плана поделе, а самим тим и обухват парцијалне универзалне сукцесије, подвргнута начелу аутономије воље друштва преносиоца које пролази кроз статусну промену поделе или издвајања. Додуше, аутономија воље је овде ограничена

⁵⁶ *Ibid.*, 134.

⁵⁷ *Ibid.*, 126.

⁵⁸ A. Teichmann, 398; M. Frost, 125; B. Sagasser, C. Bultmann, Rn. 26; упор. J. W. Flume, 77, који парцијалну универзалну сукцесију описује као „пунокрвну“ универзалну сукцесију.

⁵⁹ J. W. Flume, 76.

⁶⁰ B. Sagasser, C. Bultmann, Rn. 50; M. Frost, 127; J. W. Flume, 76.

⁶¹ M. Heidenhain (1995b), 2876; Günter Seulen, „§ 133 Schutz der Gläubiger und der Inhaber von Sonderrechten“ *Umwandlungsgesetz* (Hrsg. Johannes Semler, Arndt Stengel), 4. Auflage, C. H. Beck, München 2017, Rn. 1. Тако је, на пример, допуштено и могуће да друштво преносилац у плану поделе на једно друштво стицаоца пренесе одређену непокретност, а на друго друштво стицаоца обавезу њене предаје по основу закљученог уговора о продаји те непокретности. Вид. V. Rieble, 312; упор. G. Seulen, Rn. 34.

непреносивошћу одређених права и обавеза⁶² и основним начелима облигационог права, попут начела злоупотребе права и начела савесности и поштења. Осим тога, одредбе плана поделе су ништаве ако су супротне добрим обичајима, што ће бити случај увек када друштво преносилац намерно расподељује имовину и припадајуће обавезе различитим друштвима стицаоцима са циљем изигравања поверилаца.⁶³ Ипак, изван наведених изузетних ситуација, воља друштва преносиоца одређује круг права и обавеза, које ће бити пренете на друштво стицаоца парцијалном универзалном сукцесијом.

Осим начела аутономије воље, друга битна особеност парцијалне у односу на потпуну универзалну сукцесију огледа се у примени начела специјалности (одређености).⁶⁴ Ово начело је карактеристично за сингуларну сукцесију, у којој је појединачан пренос права, односно обавеза могућ само ако су та права или обавезе довољно одређене. За разлику од тога, начело специјалности се традиционално не примењује на потпуну универзалну сукцесију, будући да се она односи на целокупну имовину и све обавезе преносиоца, што је само по себи већ довољно одређено, без потребе за додатним појашњењима.⁶⁵ Међутим, код парцијалне универзалне сукцесије начело специјалности поново добија значај, будући да није могуће пренети део имовине и обавеза ако није одређено која права и које обавезе прелазе на друштво стицаоца.⁶⁶

5. ПРАВНИ ОСНОВ УНИВЕРЗАЛНЕ СУКЦЕСИЈЕ – ЗАКОН ИЛИ ПРАВНИ ПОСАО

У савременој упоредноправној теорији спорно је да ли правни основ универзалне сукцесије представља закон или правни посао. То питање се није постављало у време када је универзална сукцесија примењивана само на статусне промене спајања и припајања. Под утицајем наследног права, тада се без дилеме сматрало да она има правни основ у самом закону.⁶⁷ Међутим, прихватање парцијалне универзалне сукцесије код статусних промена поделе и издвајања довело је до преиспитивања наведеног традиционалног става.

⁶² Примера ради, хипотека и потраживање не могу да се преносе на различита друштва стицаоце у статусној промени. Вид. М. Heidenhain (1995b), 2877; V. Rieble, 310.

⁶³ Упор. V. Rieble, 312 и 313.

⁶⁴ B. Sagasser, C. Bultmann, Rn. 26.

⁶⁵ M. Frost, 131.

⁶⁶ Упор. М. Heidenhain (1995b), 2876; M. Frost, 131.

⁶⁷ V. Rieble, 303; M. Frost, 104.

Данас велики број аутора заступа схватање да је правни основ универзалне сукцесије правни посао, и то уговор о статусној промени или план поделе.⁶⁸ Основни аргумент који се истиче у прилог том становишту јесте да универзална сукцесија пре свега зависи од воље учествујућих друштава.⁶⁹ Та друштва одређују да ли ће уопште доћи до статусне промене, па тако и до универзалне сукцесије.⁷⁰ Осим тога, код статусне промене поделе, односно издвајања, друштво преносилац утврђује обим преноса права и обавеза путем парцијалне универзалне сукцесије, будући да у плану поделе наводи која тачно права и које обавезе прелазе на одређено друштво стицаоца.⁷¹ С обзиром на то да је универзална сукцесија у тој мери зависна од воље привредних друштава која учествују у статусној промени, закључује се да њен правни основ лежи у самом уговору о статусној промени, односно плану поделе.

Пошто за наступање дејстава универзалне сукцесије није довољно да постоји уговор о статусној промени или план поделе већ је неопходно да буду испуњене и бројне друге претпоставке, заједно са регистрацијом као круном поступка статусне промене, заговорници тог схватања у томе виде само ограничење слободе уговарања и ништа више.⁷² Дакле, уговор о статусној промени (план поделе) сматра се правним основом универзалне сукцесије, без обзира на то што је за његову пуноважност, односно наступање правних дејстава нужно да након спровођења прописаног поступка дође до уписа статусне промене у регистар.⁷³

Иако изложено модерно схватање има одређену логику, ипак се чини да снажнији аргументи говоре у прилог традиционалном схватању правног основа универзалне сукцесије. Према традиционалном схватању, универзална сукцесија код статусних промена заснива се на самом закону. Отуда се она означава као законска универзална сукцесија. Наведено становиште се правда следећим аргументима. Прво, нужно је да универзална сукцесија код статусних промена буде изричито прописана законом јер ће се у супротном имовина и обавезе преносити према правилима о сингуларној сукцесији.⁷⁴ Поменута чињеница указује на то да је закон непосредан правни основ универзалне сукцесије у ситуацији статусних промена. Друго, правна дејства универзалне сукцесије прописана су импера-

⁶⁸ V. Rieble, 303; M. Heidenhain (1995b), 2873; M. Frost, 105; S. Schröcker, 39.

⁶⁹ B. Sagasser, C. Bultmann, Rn. 26; S. Schröcker, 40; M. Frost, 105.

⁷⁰ S. Schröcker, 40.

⁷¹ V. Rieble, 303; S. Schröcker, 40.

⁷² M. Frost, 105.

⁷³ J. W. Flume, 81; S. Schröcker, 40.

⁷⁴ H. Stingl, 3; M. Frost, 139; S. Schröcker, 39.

тивним законским правилима, па привредна друштва која учествују у сукцесији немају слободу да од њих одступе уговором или планом поделе.⁷⁵ Другим речима, пренос имовине и обавеза као целине путем универзалне сукцесије у одређеном тренутку наступа аутоматски, тј. принудно, и не може да се избегне. Штавише, када универзална сукцесија наступи, она више не може да се опозове, откаже или врати у пређашње стање, чак и када би то привредна друштва која су учествовала у статусној промени желела.⁷⁶

Треће, услед непримене правила о појединачном преносу права и обавеза, универзална сукцесија битно задире у права трећих лица (на пример, поверилаца друштва преносиоца). Тако значајан изузетак од општих грађанскоправних правила којима су трећа лица заштићена у случају преноса права, обавеза или уговора са друштва преносиоца на друштво стицаоца, може да буде утемељен само у закону као правном основу.⁷⁷ Коначно, четврто, чињеница да воља учествујућих друштава значајно утиче на универзалну сукцесију није довољна да би се сматрало да је правни посао њен правни основ. Чак и у наследном праву оставиочева воља може да буде одлучујућа код одређивања наследника, а воља наследника код прихватања заоставштине, али то ипак не доводи у питање законски карактер универзалне сукцесије.⁷⁸ Закључује се да је универзална сукцесија код статусних промена заснована директно на закону као правном основу, без обзира на то што се наступање њених дејстава иницира вољом привредних друштава која учествују у статусној промени.⁷⁹

6. РЕГУЛАТИВА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ И СРБИЈИ

Имајући у виду да универзална сукцесија представља изузетак који значајно одступа од начелне примене општих грађанскоправних правила о преносу, односно начину стицања права и обавеза⁸⁰, јасно је да она мора да буде изричито прописана законом.⁸¹ Штавише, у складу са максимумом да изузетке треба уско тумачити (*singularia*

⁷⁵ Упор. К. Muscheler, 51; S. Schröcker, 40; M. Frost, 104 и 112. Супротно вид. Т. Јевремовић Петровић, 309, према којој пренос одређених права и обавеза у случају спајања може да буде искључен изричитим уговарањем у оквиру уговора о спајању.

⁷⁶ M. Frost, 119.

⁷⁷ *Ibid.*, 113 и 139.

⁷⁸ *Ibid.*, 116.

⁷⁹ *Ibid.*, 118.

⁸⁰ H. Stingl, 2.

⁸¹ S. Schröcker, 39; H. Stingl, 3.

non sunt extendenda), законска правила о универзалној сукцесији не смеју да се по аналогiji проширију на друге случајеве, који њима нису изричито обухваћени. Према томе, у недостатку изричитог законског правила, које предвиђа универзалну сукцесију као посебан начин стицања, пренос ће се одвијати према општим правилима за дату врсту права или обавезе. Из тог разлога је важно да закон који уређује статусне промене изричито пропише универзалну сукцесију као механизам преноса имовине и обавеза са друштва преносиоца на друштво стицаоца јер у супротном такав пренос мора да се врши у складу са правилима о сингуларној сукцесији.

У праву Европске уније су статусне промене уређене Директивом (ЕУ) 2017/1132 о одређеним аспектима компанијског права (у даљем тексту: Директива),⁸² која је у том смислу у потпуности преузела одредбе ранијих директива о домаћим спајањима и припајањима⁸³, о прекограничним спајањима и припајањима⁸⁴ и о домаћим поделана и издвајањима.⁸⁵ Важећа Директива, додуше, ни у једном члану не помиње изричито универзалну сукцесију као последицу статусне промене. Ипак, у упоредноправној теорији је неспорно да из начина уређења тог питања у Директиви произлази да она прихвата универзалну сукцесију као механизам преноса, односно стицања имовине и обавеза у случају статусних промена.⁸⁶ Према релевантним одредбама Директиве, нужна последица сваке статусне промене огледа се у преносу имовине и обавеза са друштва преносиоца на друштво стицаоца по сили закона у тренутку наступања правних дејстава дате статусне промене.⁸⁷ Иако то није изричито наведено, јасно је да су таквим правилом заправо уређене основне карактеристике универзалне сукцесије као посебног начина преноса имовине и обавеза.

⁸² Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law – Company Law Directive, *Official Journal L* 169, 30. 6. 2017, 46127.

⁸³ Directive 2011/35/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 concerning mergers of public limited liability companies, *Official Journal L* 110, 29. 4. 2011, 1–11.

⁸⁴ Directive 2005/56/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on cross-border mergers of limited liability companies, *Official Journal L* 310, 25. 11. 2005, 1–9.

⁸⁵ Sixth Council Directive of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies (82/891/EEC), *Official Journal L* 378, 31. 12. 1982, 47.

⁸⁶ М. Heidenhain (1995a), 328 и 329. О тумачењу раније важеће Треће директиве у том смислу вид. Т. Јевремовић Петровић, 310.

⁸⁷ Company Law Directive, Art. 105(1)(a) – за национална припајања, 109(1) – сходна примена за национална спајања, 131(1)(a) – за прекогранична спајања и припајања, 151(1)(a) – за националне поделе, Art. 159 – сходна примена за национална издвајања.

У праву Србије статусне промене су уређене Законом о привредним друштвима из 2011. године.⁸⁸ У том закону се, такође, термин „универзална сукцесија“ не користи изричито, али се уређују правне последице статусне промене на имовину и обавезе друштва преносиоца, чија дејства заправо представљају суштину универзалне сукцесије. Према том правилу, на дан регистрације статусне промене „имовина и обавезе друштва преносиоца прелазе на друштво стицаоца, у складу са уговором о статусној промени, односно планом поделе“.⁸⁹ Без обзира на то што законодавац није посебно нагласио, подразумева се да до наведеног преласка имовине и обавеза као целине долази *ipso iure* у прописаном тренутку. Из тога се закључује да и српско право прихвата универзалну сукцесију као начин преноса имовине и обавеза код свих статусних промена. Осим тога, чињеница да је универзална сукцесија прихваћена и у праву Европске уније, које је у том погледу Законом о привредним друштвима имплементирано у српско право, представља додатни аргумент у прилог наведеном закључку. Коначно, чак и у српској правној теорији важећа законска решења се тумаче као опредељење за универзалну сукцесију као начин преноса имовине и обавеза са друштва преносиоца на друштво стицаоца.⁹⁰

7. ИЗУЗЕЦИ ОД ПРЕНОСА ИМОВИНЕ И ОБАВЕЗА ПУТЕМ УНИВЕРЗАЛНЕ СУКЦЕСИЈЕ

7.1. Непреносивост одређених права и обавеза као изузетак од универзалне сукцесије

Универзална сукцесија је у начелу свеобухватна јер доводи до преноса свих права и обавеза које према уговору о статусној промени или плану поделе треба да пређу са друштва преносиоца на друштво стицаоца. Међутим, од наведеног начелног правила постоје бројни изузеци који проистичу из чињенице да одређена права и обавезе не могу да се преносе са једног лица на друго.⁹¹ С обзиром на то да непреносивост права или обавеза представља изузетак од

⁸⁸ Закон о привредним друштвима – ЗПД, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014, 5/2015.

⁸⁹ ЗПД, чл. 505, ст. 1, тач. 1.

⁹⁰ Мирко Васиљевић, *Компанијско право – Право привредних друштава*, 10. издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2017, 518. За раније српско право у погледу припајања вид. Небојша Јовановић, „Припајање акционарских друштава“, *Право и привреда* 11–12/99, 23; Небојша Јовановић, „Посебни случајеви припајања акционарских друштава“, *Право и привреда* 5–8/99, 112 и 116.

⁹¹ Н. Stingl, 14; М. Heidenhain (1995a), 329.

начелне свеобухватности универзалне сукцесије⁹², она мора да буде недвосмислено утврђена у конкретном случају. Притом се сматра да је право или обавеза непреносива у смислу изузетка од универзалне сукцесије, када је то законом прописано или произлази из сврхе да-тог права, односно обавезе, и смисла евентуалног споразума на коме се оно заснива.⁹³

Треба имати у виду да законско правило о непреносивости или ограничењу преносивости одређеног права или обавезе не мора нужно да буде применљиво на случај преноса тог права или обавезе путем универзалне сукцесије.⁹⁴ Наиме, бројна законска правила у том смислу имају циљ да уреде једино пренос који се врши правним послом по правилима сингуларне сукцесије. Таква правила свакако не важе за универзалну сукцесију, те не могу да спрече пренос права или обавезе по сили закона са друштва преносиоца на друштво стицаоца у статусној промени. Стога се на универзалну сукцесију, примера ради, не примењује правило о забрани преноса обавезе (преузимања дуга) без сагласности повериоца.⁹⁵ Ипак, имајући у виду да законодавац најчешће не уређује јасно и недвосмислено на који вид преноса се правило о непреносивости односи, у вези са тим и даље постоје спорења у правној теорији и пракси. Услед недовољне развијености правне теорије статусних промена у том смислу може да буде корисно ослањање на тумачење питања ненаследивости одређених права и обавеза у наследном праву.

Приликом анализе да ли је одређено право, односно обавеза, преносиво или не, треба водити рачуна о томе да је универзална сукцесија управо и предвиђена законом да би се што више олакшао, поједноставио и убрзао поступак реорганизације путем статусне промене.⁹⁶ Из тог разлога, непреносивост као изузетак од универзалне сукцесије овде треба примењивати само у нарочито оправданим ситуацијама, када би пренос конкретног права, односно обавезе довео до несразмерног задирања у права или правни положај трећих лица.⁹⁷ Отуда, у случају сумње да ли је одређено право или обавеза преносива путем универзалне сукцесије треба сматрати да јесте – *in dubio pro* преносивости.⁹⁸

⁹² Упор. К. Muscheler, 6.

⁹³ Упор. S. Schröcker, 45; К. Muscheler, 6.

⁹⁴ S. Schröcker, 45.

⁹⁵ ЗОО, чл. 446.

⁹⁶ Упор. V. Rieble, 302; M. Frost, 141.

⁹⁷ S. Schröcker, 60.

⁹⁸ *Ibid.*, 49; упор. К. Muscheler, 6.

7.2. Анализа (не)преносивости на конкретним примерима

У упоредноправној теорији се питање преносивости путем универзалне сукцесије разматра у вези са бројним конкретним примерима права и обавеза. У том погледу је данас неспорно да се својство странке у парничном поступку преноси са друштва преносиоца на друштво стицаоца путем универзалне сукцесије.⁹⁹ Такво решење омогућава континуитет на нивоу поступка, па друштво стицалац једино треба да обавести суд о чињеници правног следбеништва. Исто важи и за права чији пуноважан пренос иначе зависи од (конститутивног) уписа у одговарајући регистар (на пример, право својине на непокретности, право на патент, право на жиг и сл.). У упоредном праву се сматра да та права, такође, прелазе на друштво стицаоца директно путем универзалне сукцесије (тзв. ванкњижно стицање права), а то друштво једино треба да обавести регистар о чињеници да је наступило правно следбеништво.¹⁰⁰ Према томе, упис у регистар је овде деклараторног карактера.

Насупрот томе, одређена права нису преносива универзалном сукцесијом код статусних промена. Када је за пуноважан пренос одређеног права неопходна државна дозвола (одобрење), у упоредном праву се сматра да такво ограничење преносивости важи и за универзалну сукцесију.¹⁰¹ Стога, у недостатку одговарајуће јавноправне сагласности, дато право не може да пређе на друштво стицаоца у статусној промени. Такав је случај и са пословним именом (фирмом) друштва преносиоца, које услед статусне промене не прелази аутоматски на друштво стицаоца.¹⁰² Под исти режим потпадају и функције у органима друштва преносиоца, будући да оне након спровођења статусне промене престају и не преносе се на друштво стицаоца.¹⁰³ Ипак, треба нагласити да поменути изузетак од принципа преносивости не важи и за уговоре које су та лица закључила са друштвом преносиоцем (на пример, уговор о раду, уговор о делу), захваљујући чему ти уговори прелазе на друштво стицаоца.¹⁰⁴

Непреносивост путем универзалне сукцесије је неспорно прихваћена и код свих осталих строго личних права и обавеза.¹⁰⁵ Реч је о правима и обавезама које су у тој мери везане за личност друштва

⁹⁹ Н. Stingl, 14; М. Frost, 220.

¹⁰⁰ S. Schröcker, 49.

¹⁰¹ А. Teichmann, 406; М. Heidenhain (1995a), 329.

¹⁰² Н. Stingl, 15; упор. Т. Јевремовић Петровић, 309. Пренос пословног имена је овде могућ, али не наступа аутоматски. Вид. ЗПД, чл. 26, ст. 1.

¹⁰³ Н. Stingl, 17.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ V. Rieble, 302; М. Frost, 198.

преносиоца да би њихов пренос на друштво стицаоца довео до измене саме суштине, тј. садржине права, односно обавезе.¹⁰⁶ Посматрано из угла статусних промена, да би се неко право или обавеза третирано као строго лично, треба утврдити да је интензитет његове повезаности са дотадашњим носиоцем предузећа већи и важнији од потребе за обезбеђењем континуитета путем преноса на друштво стицаоца.¹⁰⁷ Чињеница је да у трговинским односима има мало примера таквих строго личних права и обавеза, будући да се правни односи једног привредног друштва са трећим лицима пре свега заснивају на квалитету и капацитету његовог предузећа, а не на личним својствима носиоца предузећа.¹⁰⁸ Из тог разлога се сматра да чак и пуномоћја и остали налози начелно прелазе на друштво стицаоца путем универзалне сукцесије, независно од тога да ли оно тиме стиче улогу налогодавца или налогопримца.¹⁰⁹ Изузетно, пуномоћја и остали налози ће бити непреносиви само ако су уговорени на темељу посебног односа поверења са друштвом преносиоцем или ако налог може да изврши само једно одређено лице.¹¹⁰

Код статусних промена, због потребе за обезбеђењем континуитета предузећа, може да буде изразито значајно питање судбине јавноправних дозвола и других јавних права чији је ималац друштво преносилац. Другим речима, да ли јавна права универзалном сукцесијом прелазе са друштва преносиоца на друштво стицаоца? У том погледу се у упоредноправној теорији прави разлика између јавних права која су везана за одређену ствар (имовинско право) и јавних права која су везана за одређено лице. У првом наведеном случају, јавно право се преноси на друштво стицаоца путем универзалне сукцесије заједно са имовинским правом на које се односи (на пример, грађевинска дозвола).¹¹¹ У другом наведеном случају, јавно право зависи од личних карактеристика друштва преносиоца, због чега не може да се пренесе на друштво стицаоца путем универзалне сукцесије.¹¹²

У упоредном праву се посебно разматра питање да ли путем универзалне сукцесије на друштво стицаоца могу да пређу уделе друштва преносиоца у неком ортачком друштву.¹¹³ Иста дилема

¹⁰⁶ М. Frost, 198.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 200.

¹⁰⁸ Упор. V. Rieble, 305; М. Frost, 202.

¹⁰⁹ Н. Stingl, 17.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ М. Frost, 223; Н. Stingl, 20.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ V. Rieble, 307.

постоји и у вези са преносом удела комплементара у командитном друштву.¹¹⁴ Основни разлог за недоумице у погледу преносивости се састоји у чињеници да су удели ортака, односно комплементара изразито везани за личност имаоца. Отуда, њихова наглашена лична природа представља главни аргумент у прилог непреносивости путем универзалне сукцесије. Упркос томе, у упоредном праву преовлађује супротно тумачење, у складу са којим се удели ортака, односно комплементара ипак преносе на друштво стицаоца путем универзалне сукцесије, али такав пренос може да представља разлог за престанак ортакког (или командитног) друштва.¹¹⁵ Чини се да у српском праву наведено питање треба решавати применом аналогије са правилом о настављању друштва са наследницима преминулог ортака. Имајући у виду да законодавац свој став према преносивости путем универзалне сукцесије најчешће изражава регулацијом наследивости одређених права и обавеза, правила о наследивости удела у ортакком друштву се по аналогији могу применити и на ситуацију универзалне сукцесије услед статусне промене. Сходно томе, удео друштва преносиоца у ортакком или командитном друштву не прелази на друштво стицаоца, већ се распоређује сразмерно на преостале ортаке, односно комплементаре, ако уговором о оснивању није одређено да ортакко (или командитно) друштво наставља да послује са универзалним правним следбеницима преосталог ортака (или комплементара).¹¹⁶

Коначно, када је реч о уделима, односно акцијама у друштвима капитала, поставља се питање да ли њихова евентуална винкулација претходном сагласношћу друштва представља препреку за пренос са друштва преносиоца на друштво стицаоца путем универзалне сукцесије због статусне промене.¹¹⁷ У том погледу преовлађује мишљење да је винкулација удела, односно акција искључиво усмерена ка ограничавању њиховог преноса правним послом.¹¹⁸ Стога, без обзира на винкулацију, пренос удела, односно акција на основу самог закона, као код законске универзалне сукцесије услед статусне промене, није ограничен условом претходне сагласности друштва у коме се ти удели или акције стичу.¹¹⁹

¹¹⁴ За разлику од тога, удели командитора се неспорно сматрају преносивим универзалном сукцесијом код статусних промена. Вид. М. Frost, 165 и 166.

¹¹⁵ Упор. V. Rieble, 307.

¹¹⁶ ЗПД, чл. 119, ст. 1. Исто правило се сходно примењује и на командитна друштва. Вид. ЗПД, чл. 138.

¹¹⁷ Н. Stingl, 17 и даље.

¹¹⁸ М. Frost, 184.

¹¹⁹ V. Rieble, 307; Н. Stingl, 18; упор. ЗПД, чл. 167, ст. 1.

7.3. Изузеци од универзалне сукцесије у праву Европске уније и праву Србије

Изузеци од преноса имовине и обавеза путем универзалне сукцесије код статусних промена нису детаљно регулисани у праву Европске уније ни у праву Србије. Директива о компанијском праву садржи само једно опште правило у складу са којим је дозвољено да државе чланице у својим националним правима предвиде ограничења преноса одређених права и обавеза. Према том правилу, државе чланице могу да захтевају обављање посебних формалности како би прелазак права или обавезе са друштва преносиоца на друштво стицаоца производио правна дејства према трећим лицима. Пример поменутих формалности би могао да буде упис промене имаоца права у јавне књиге (регистар). Уз то, Директива изричито уређује питање који учесник у статусној промени има право да обави прописане формалности. Начелно, такво право се даје друштву стицаоцу, што значи да оно универзалном сукцесијом у материјалноправном смислу стиче одређено право друштва преносиоца, због чега му се допушта да у своје име поднесе и захтев за формалноправно стицање. Међутим, државе чланице могу да дозволе друштву преносиоцу да и након спроведене статусне промене настави да обавља прописане формалности за пренос појединих права и обавеза у периоду који не може бити дужи од шест месеци од момента наступања правних дејстава статусне промене.¹²⁰ Наведена опција није предвиђена у случају прекограничних спајања и припајања.¹²¹

У српском Закону о привредним друштвима изричито је прописан један начелан изузетак од принципа свеобухватности универзалне сукцесије. Према том правилу, пренос ствари и права који је „условљен уписом у јавне књиге, односно прибављањем одређених сагласности или одобрења... врши се тим уписом... односно прибављањем тих сагласности или одобрења“.¹²² Цитирана одредба је непотпуна и непрецизна, што ствара потребу за њеним правилним тумачењем. Прво, из употребљене формулације наизглед произлази да је законодавац желео да да примат конститутивном карактеру уписа у јавне књиге у односу на преносивост путем универзалне сукцесије. Међутим, када би се поменути одредба тако схватила, то би значило да ствар или право које се уписује у јавне књиге остаје без свог имаоца од момента наступања дејстава статусне промене, када друштво преносилац престаје, до момента уписа друштва стицаоца. То је правно недопустива ситуација, због чега треба сматрати да је намера законодавца била да уреди упис у јавне књиге само као

¹²⁰ Company Law Directive, Art. 105(3), Art. 151(3).

¹²¹ Company Law Directive, Art. 131(3).

¹²² ЗПД, чл. 505, ст. 2.

услов пуноважности преноса права у односу на трећа лица. Према томе, ствар или право прелазе на друштво стицаоца већ у моменту спровођења статусне промене – тада оно постаје њихов нови ималац у материјалноправном смислу, а упис у јавне књиге је неопходан да би то право могло и да истиче према свим трећим лицима.

Друго, српски законодавац није изричито уредио питање које друштво (преносилац или стицалац) може да захтева упис у јавне књиге у горенаведеном смислу. Ипак, из чињенице да се тај упис врши након што статусна промена произведе пуна правна дејства произлази да у највећем броју статусних промена то једино може да учини друштво стицалац, будући да друштво преносилац престаје да постоји. Спорно је, међутим, како треба уредити то питање када друштво преносилац услед статусне промене не престаје да постоји, као што је случај са издвајањем. Чини се да би и тада, имајући у виду потребу тумачења правила у складу са директивом која је њима имплементирана, требало сматрати да друштво стицалац има право да захтева упис. Ипак, да би се избегле недоумице, било би боље да законодавац *de lege ferenda* то питање изричито регулише.

Треће, законодавац је као изузетак од универзалне сукцесије предвидео и недовољно одређени појам прописаних обавезних сагласности са преносом. С обзиром на то да се према Закону о привредним друштвима пренос на друштво стицаоца врши тек када се прибави прописана сагласност (или одобрење), поставља се питање да ли су тиме обухваћене све врсте сагласности – како јавноправне, тако и приватноправне. Нажалост, строго језичко тумачење упућује управо на такво широко схватање појма сагласности са преносом. Међутим, то би значило да чак и обавезна сагласност саговорача са уступањем уговора, која је Законом о облигационим односима прописана као услов за пуноважност преноса уговорног односа¹²³, мора да буде прибављена да би на друштво стицаоца услед статусне промене могао да пређе одређени уговор друштва преносиоца.¹²⁴ Имајући у виду детаљну анализу сврхе и смисла универзалне сукцесије у овом раду, јасно је да се наведено широко тумачење не може прихватити. Напротив, у складу са максимумом да изузетке треба уско тумачити, треба сматрати да је законодавац овде мислио само на обавезне јавноправне сагласности са преносом. У супротном би се успех статусне промене учинио зависним од воље поверилаца друштва преносиоца, што засигурно није била намера законодавца јер је директно супротно сврси и смислу регулисања универзалне сукцесије и владајућем приступу на нивоу Европске уније.

¹²³ ЗОО, чл. 145, ст. 1.

¹²⁴ Исто важи и за обавезну сагласност повериоца са преузимањем дуга, која је прописана Законом о облигационим односима као услов за пуноважност преноса обавезе. Вид. ЗОО, чл. 446, ст. 1.

8. СУДБИНА ЗАБОРАВЉЕНИХ ДЕЛОВА ИМОВИНЕ И ОБАВЕЗА

За разлику од потпуне универзалне сукцесије, код које целокупна имовина и сва, како позната, тако и непозната, односно заборављена права и обавезе друштва преносиоца прелазе на друштво стицаоца, код парцијалне универзалне сукцесије долази до преноса само дела имовине и дела обавеза на друштво стицаоца, и то према правилима закљученог уговора о статусној промени, односно усвојеног плана поделе. Из тог разлога, овде након спровођења статусне промене могу да се појаве права и обавезе за које се у моменту израде уговора, односно плана поделе није знало или које су случајно изостављене (тзв. заборављена права и обавезе).¹²⁵ Имајући у виду да је за расподелу имовине и обавеза код парцијалне универзалне сукцесије превасходно меродаван уговор о статусној промени, односно план поделе, на првом месту треба покушати са његовим тумачењем, како би се закључило да ли, односно на које друштво стицаоца конкретно право или обавеза треба да пређе у складу са прећутном вољом друштва преносиоца.¹²⁶

У ситуацији када није могуће утврдити прећутну вољу друштва преносиоца, те пронаћи имплицитан одговор на ово питање, пожељно је да се у уговору, односно плану поделе на општи начин уреди питање судбине свих права и обавеза које нису изричито расподељене друштвима стицаоцима.¹²⁷ У недостатку такве опште одредбе, овај проблем је неопходно регулисати посебним правилима компанијског права. Изузетно, код статусне промене издвајања није потребно никакво посебно законско правило о судбини тзв. заборављених права и обавеза. Разлог се огледа у чињеници да друштво преносилац код издвајања не преноси сву своју имовину и обавезе на друштва стицаоце, већ само онај део имовине и обавеза који је обухваћен уговором, односно планом поделе.¹²⁸ Стога се права

¹²⁵ M. Heidenhain (1995b), 2878; G. Seulen, Rn. 37; A. Teichmann, 414; упор. V. Rieble, 303; Karsten Schmidt, „Gläubigerschutz bei Umstrukturierungen – Zum Referententwurf eines Umwandlungsgesetzes“, *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht – ZGR* 1993, 387. Такав је случај најчешће са вануговорним обавезама, попут обавеза из проузроковања штете (на пример, обавеза по основу одговорности произвођача за недостатке производа или обавеза накнаде еколошке штете).

¹²⁶ G. Seulen, Rn. 37; упор. K. Schmidt, 386.

¹²⁷ M. Heidenhain (1995b), 2878; Frank Wardenbach, „UmwG § 133 – Schutz der Gläubiger und der Inhaber von Sonderrechten“, *Gesellschaftsrecht* (Hrsg. M. Henssler, L. Strohn), 3. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2016, Rn. 6; Robert Kleba, „Die grenzüberschreitende Spaltung von Kapitalgesellschaften aus deutscher Sicht“, *Rheinische Notar-Zeitschrift – RNotZ* 2016, 279.

¹²⁸ G. Seulen, Rn. 37.

и обавезе које нису обухваћене уговором, односно планом поделе, не преносе на друштва стицаоце, већ остају код друштва преносиоца, будући да оно након спроведеног издвајања не престаје да постоји.

У случају поделе привредног друштва компанијски закони посебним правилима уређују питање судбине заборављене имовине и обавеза. Основни разлог за регулативу овог проблема се огледа у потреби да се избегне поступак ликвидације привредног друштва,¹²⁹ који би био неопходан када нека права или обавезе друштва преносиоца не би биле пренете на друштва стицаоце. Отуда, на нивоу Европске уније Директива прописује да имовина која није изричито или прећутно расподељена друштвима стицаоцима у плану поделе прелази на сва друштва стицаоце сразмерно њиховом уделу у нето имовини коју су стекли на основу спроведене статусне промене.¹³⁰ Исто правило је прописано и српским Законом о привредним друштвима.¹³¹ Према томе, конкретно заборављено право стичу сва друштва стицаоци сразмерно. На тај начин се у погледу сваке поједине нерасподељене ствари између друштава стицалаца формира сувласничка заједница, док у погледу сваког другог права између њих настаје заједница слична сусвојини.¹³² Стога се може рећи да заборављена имовина универзалном сукцесијом прелази на сва друштва стицаоце као заједницу. Што се тиче заборављених обавеза, Директива прописује да су сва друштва стицаоци примарно солидарно одговорни повериоцима за испуњење.¹³³ Притом, Директива изричито дозвољава државама чланицама да ову одговорност ограниче до висине вредности нето имовине која је пренета на свако поједино друштво стицаоца.¹³⁴ Искористивши дату опцију, српски Закон о привредним друштвима за овај случај предвиђа солидарну одговорност свих друштава стицалаца, ограничену до висине нето имовине која је пренета на конкретно друштво стицаоца.¹³⁵ Из тога се закључује да заборављене обавезе универзалном сукцесијом прелазе на сва друштва стицаоце као солидарне дужнике.

¹²⁹ M. Frost, 138.

¹³⁰ Company Law Directive, Art. 137(3); A. Teichmann, 414.

¹³¹ ЗПД, чл. 506, ст. 1.

¹³² Другим речима, друштва стицаоци те делове имовине стичу у аликвотним деловима. Упор. Д. Бурђевић, 36.

¹³³ Company Law Directive, Art. 137(3); A. Teichmann, 419.

¹³⁴ Company Law Directive, Art. 137(3).

¹³⁵ ЗПД, чл. 506, ст. 2.

9. ЗАКЉУЧАК

Универзална сукцесија представља значајан изузетак од општих правила грађанског права о начину стицања права и обавеза. Она код статусних промена омогућава прелазак имовине и обавеза као целине са друштва преносиоца на друштво стицаоца, те у том смислу битно олакшава и поједностављује овај поступак реорганизације. Упркос изразитом правном значају, универзална сукцесија код статусних промена до сада није била предмет озбиљније анализе у српској правној науци. Када се томе дода чињеница да и српски законодавац у Закону о привредним друштвима ово питање уређује на крајње сумаран, лаконски начин, потреба за његовим продубљеним истраживањем постаје још израженија.

На основу детаљне анализе пружене у раду могу да се изведу следећи закључци о правилном тумачењу законских одредаба које се тичу универзалне сукцесије код статусних промена:

- а) универзална сукцесија је посебан начин стицања права и обавеза као целине до кога долази у тренутку наступања правних дејстава статусне промене по сили закона;
- б) универзална сукцесија је изузетак од општих правила грађанског права о преносу сваког појединог права и обавезе, због чега се на њу не примењују правила сингуларне сукцесије којима се ограничава, односно отежава пренос, попут правила о обавезној сагласности повериоца са преузимањем дуга, правила о обавезној сагласности сауговарача са уступањем уговора и сл.;
- в) до преноса имовине и обавеза путем универзалне сукцесије долази код свих врста статусних промена – спајања, припајања, подела и издвајања;
- г) универзална сукцесија код подела и издвајања је специфична утолико што доводи до преноса само једног дела имовине и обавеза друштва преносиоца на одређено друштво стицаоца. Стога се она посебно означава као парцијална универзална сукцесија. Ипак, парцијална универзална сукцесија изазива исте правне последице као и потпуна универзална сукцесија, те доводи до аутоматског преноса целине права и обавеза по сили закона на друштво стицаоца, без потребе за применом општих правила о преносу сваког појединог права и обавезе;
- д) дејства универзалне сукцесије почивају на самом закону и императивно су уређена, тако да друштва која учествују у

статусној промени не могу од њих да одступе нити да их накнадно опозову, врате у пређашње стање и сл.;

- ђ) од преноса путем универзалне сукцесије код статусних промена постоје изузеци, који проистичу из чињенице да одређена права и обавезе не могу да се пренесу са једног субјекта на другог. Међутим, законом прописана ограничења преносивости најчешће су применљива само на пренос правним послом путем сингуларне сукцесије, али не и код универзалног правног следбеништва. Насупрот томе, када закон уређује ненаследивост одређеног права и обавезе, такво правило по аналогији означава и непреносивост у смислу универзалне сукцесије.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Дудаш, А., „Схватања о каузи у домаћој цивилистици по усвајању Закона о облигационим односима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2012. (Dudaš, A., „Shvatanja o kauzi u domaćoj civilistici po usvajanju Zakona o obligacionim odnosima“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 1/2012)
- Ђурђевић, Д., *Институције наследног права*, 8. издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2017. (Đurđević, D., *Institucije naslednog prava*, 8. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2017)
- Flume, J. W., *Vermögenstransfer und Haftung: Eine Studie zur Nutzbarmachung der Universalsukzession für die Unternehmenspraxis*, De Gruyter Recht, Berlin 2008.
- Frost, M., *Personengebundene Gesellschaftsanteile und Universalsukzession bei Umwandlungen*, Books on Demand, Hamburg 2016.
- Goudsmit, J. E., *The Pandects – A Treatise on Roman Law and upon Its Connection with Modern Legislation*, The Lawbook Exchange, Clark, New Jersey 2005.
- Heidenhain, M., „Fehlerhafte Umsetzung der Spaltungs-Richtlinie“, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht – EuZW* 11/1995.
- Heidenhain, M., „Spaltungsvertrag und Spaltungsplan“, *Neue Juristische Wochenschrift – NJW* 44/1995.
- Јевремовић Петровић, Т., *Прекогранична спајања друштава у праву ЕУ*, Београд 2010. (Jevremović Petrović, T., *Prekogranična spajanja društava u pravu EU*, Beograd 2010)
- Јовановић, Н., „Посебни случајеви припајања акционарских друштава“, *Право и привреда* 5–8/99, 112–121. (Jovanović, N., „Posebni

- slučajevi pripajanja akcionarskih društava“, *Pravo i privreda* 5–8/99)
- Јовановић, Н., „Припајање акционарских друштава“, *Pravo u привреда* 11–12/99, 22–58. (Jovanović, N., „Pripajanje akcionarskih društava“, *Pravo i privreda* 11–12/99)
- Kleba, R., „Die grenzüberschreitende Spaltung von Kapitalgesellschaften aus deutscher Sicht“, *Rheinische Notar-Zeitschrift – RNotZ* 2016.
- Müller, K. J., „Spaltung nach dem Umwandlungsgesetz und Übergang von Verträgen mit Abtretungsbeschränkungen“, *Betriebs-Berater* 2000.
- Muscheler, K., *Universalsukzession und Vonselbsterwerb – Die rechtstechnischen Grundlagen des deutschen Erbrechts*, Mohr Siebeck, Tübingen 2002.
- Rieble, V., „Verschmelzung und Spaltung von Unternehmen und ihre Folgen für Schuldverhältnisse mit Dritten“, *Zeitschrift für Wirtschaftsrecht – ZIP* 8/1997.
- Sagasser, B., Bultmann, C., „§ 18. Spaltungsrechtliche Regelungen“ *Umwandlungen: Verschmelzung – Spaltung – Formwechsel – Vermögensübertragung* (Hrsg. B. Sagasser, T. Bula, T. R. Brünger), 4. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2011.
- Schmidt, K., „Gläubigerschutz bei Umstrukturierungen – Zum Referentenentwurf eines Umwandlungsgesetzes“, *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht – ZGR* 1993.
- Schröcker, S., *Datenschutz und Universalsukzession bei Verschmelzungen nach dem Umwandlungsgesetz*, Wiesbaden 2006.
- Seulen, G., „§ 133 Schutz der Gläubiger und der Inhaber von Sonderrechten“, *Umwandlungsgesetz* (Hrsg. J. Semler, A. Stengel), 4. Auflage, C. H. Beck, München 2017.
- Stingl, H., *Gesamtrechtsnachfolge im Gesellschaftsrecht: Verschmelzung, Umwandlung, Spaltung, Anwachsung*, 1. Auflage, Linde Verlag, Wien 2016.
- Teichmann, A., „Die Spaltung von Rechtsträgern als Akt der Vermögensübertragung“, *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht – ZGR* 1993.
- Васиљевић, М., *Компанијско право – Право привредних друштава*, 10. издање, Београд 2017. (Vasiljević, M., *Компанијско право – Право привредних друштава*, 10. izdanje, Beograd 2017)
- Wardenbach, F., „UmwG § 133 – Schutz der Gläubiger und der Inhaber von Sonderrechten“, *Gesellschaftsrecht* (Hrsg. M. Henssler, L. Strohn), 3. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2016.

Mirjana Radović, PhD, Mag. iur., LL.M. (Humboldt)

Associate Professor

University of Belgrade, Faculty of Law

UNIVERSAL SUCCESSION IN CASE OF MERGERS AND DIVISIONS

Summary

This paper gives a detailed analysis of universal succession in case of mergers and divisions, including spinoffs. The first part of the paper focuses on defining the meaning of the term ‘universal succession’ and determining its main characteristics. Universal succession is understood as a specific way of acquiring assets and liabilities as a whole, which constitutes an exception to the general rules on transferring each particular right and obligation. Thereafter, the author examines regulatory reasons for prescribing universal succession and concludes that it facilitates and, hence, stimulates restructurings through mergers and divisions. The next part of the paper deals with the difference between full and partial universal succession, whereby the later is associated solely with divisions (including spinoffs) and rests upon a transfer of only a part of assets and liabilities from the company being divided to a particular recipient company. The last part of the paper concerns exceptions to the transfer of assets and liabilities based on universal succession, which derive from the fact that certain rights and obligations cannot be transferred from one subject to another. Finally, the author explains the problem and regulation of the so-called ‘forgotten assets and liabilities’, which have not been allocated by the draft terms of division. Theoretical considerations in this paper are used for proper interpretation of the current legal rules concerning universal succession in the European Union and Serbia, which are in this respect laconic and unclear.

Key words: *Universal and singular succession. – Mergers, divisions and spinoffs. – Partial universal succession. – Non-transferability of rights and obligations.*

Article history:

Received: 18. 12. 2017.

Accepted: 28. 2. 2018.